

УДК 78.03(477.411):78.071(477)Тутковський(045)
DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2023.136.276552>

РЕДЯ В. Я.

Редя Валентина Яківна — доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4754-2371>

redya.valentina@gmail.com

© Редя В. Я., 2023

МИКОЛА ТУТКОВСЬКИЙ: ПОЛІФОНІЯ МИСТЕЦЬКИХ АМПЛУА

Розкрито одну із мало відомих сторінок історії вітчизняної музичної культури, пов'язану з життєтворчістю Миколи Аполлоновича Тутковського (1857–1931) — педагога, композитора, піаніста, організатора й учасника багатьох подій мистецького життя Києва кінця XIX — першої третини XX століття. Ім'я цього митця несправедливо забуто, його різнобічна мистецька діяльність дуже скупо висвітлена музикознавцями. Джерельною базою дослідження слугували насамперед документальні свідчення: матеріали з особового фонду М. Тутковського, що зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України; архівні документи із фондів Державного архіву міста Києва й Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. На основі вивчення архівних документів різного походження, матеріалів тогочасної преси, мемуарної літератури (зокрема, спогадів сучасників — учнів і колег митця), а також дотичної до теми музикознавчої та історичної літератури комплексно охарактеризовано життєтворчість М. Тутковського в соціокультурному контексті часу. Підкреслено поліфонічність мистецьких амплуа митця — музично-громадського діяча, активного учасника концертного життя, викладача, автора музичних творів різних жанрів. Відтворено складні умови функціонування музичної школи М. Тутковського за часів радянської влади, уточнено причини закриття закладу. Доведено вплив культурно-історичного контексту епохи на життєтворчість музиканта, формування його професійних принципів, характер просвітницької діяльності — актуальної в дусі свого часу. Поліфонічне сплетіння різних проявів творчої і громадської активності дало митцю змогу стати одним із тих, хто не лише формував музичне середовище Києва на початку XX століття, а й сприяв розвитку української музичної культури загалом.

Ключові слова: культуротворча діяльність, музичне середовище Києва, музична школа Миколи Тутковського, викладач, виконавець, організатор концертів, композитор, романтична традиція.

Вступ. Микола Аполлонович Тутковський (1857–1931) належить до когорти несправедливо забутих митців, які на початку XX століття активно розбудовували українську музичну культуру. Утім, навіть у професійних колах його ім'я асоціюється насамперед із музичною школою Тутковського, яка функціонувала в Києві й відіграла, без перебільшення, історичну роль у становленні вітчизняної професійної музичної освіти. Однак життєтворчість митця, у її різноманітних аспектах, досі не висвітлено,

що актуалізує звернення до його постаті. Щоб відтворити максимально повну картину культуротворчої діяльності М. Тутковського, залучимо архівні матеріали, мемуарну літературу, зокрема свідчення сучасників, публікації в тогочасній пресі.

Аналіз публікацій. Тривалий час ім'я Миколи Тутковського з'являлося лише на сторінках енциклопедичних і довідкових видань, у яких надано досить стисло інформацію. Наукових публікацій про життя й діяльність музиканта обмаль. «Першою ластівкою» вважаємо статтю архівіста відділу комплектування й відомчих архівів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ) Сергія Дьоміна. Мета його роботи — охарактеризувати постать митця на основі архівних документів, що зберігаються в цій установі [Дьомін, 2003]. Помітним внеском у справу вивчення творчого доробку М. Тутковського стала кандидатська дисертація Олени Гедзь, об'єкт дослідження у якій визначено як «стильові координати української музичної культури кінця XIX — першої третини XX століття» на прикладі творчої спадщини М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова [Гедзь, 2019, с. 19]. У розділі, присвяченому М. Тутковському, основну увагу приділено композиторській спадщині митця і характеристиці його як виконавця-піаніста. Роль школи М. А. Тутковського в музичному просторі Києва початку XX століття частково висвітлено у публікації Ольги Сахно [Сахно, 2017]¹.

Важливими для реконструкції життєтворчості митця є дослідження з історії мистецького життя Києва (міста, з яким Микола Тутковський був тісно пов'язаний понад пів століття) та вітчизняної музичної освіти наприкінці XIX — першої третини XX століття. Назвемо праці Йосипа Миклашевського [Миклашевский, 1913] та Миколи Кузьміна [Кузьмін, 1972], що стали вже раритетними, дослідження Оксани Коренюк [Коренюк, 1972], Григорія Курковського [Курковський, 1967], Жанни Хурсіної [Хурсина, 1990], Олени Зінкевич [Зинькевич, 2003], Юрія Зільбермана [Зильберман, 2012]. Серед інших виділимо статті Кіри Шамаєвої, присвячені концертному життю Києва цього періоду (зокрема, концертній діяльності піаністів у 1920-ті роки) [Шамаєва, 1964, 1973, 1982], а також її публікації про історію Київської консерваторії та окремі постаті, які творили цю історію [Шамаєва, 2006]. Дослідниці вдалося віднайти в київських архівах документи, зміст яких дає можливість уявити життя Консерваторії в перші роки після заснування (внутрішня структура, педагогічний склад, прогресивні нововведення у навчальному процесі тощо).

Мета статті — актуалізувати різнобічну культуротворчу діяльність Миколи Тутковського, визначити його внесок у розбудову вітчизняної музичної культури.

Наукова новизна публікації зумовлена системним підходом до аналізу багатогранної творчої діяльності митця із залученням архівних документів і матеріалів.

Методологічне підґрунтя дослідження зумовлено комплексним висвітленням теми. Дослідницький інструментарій становлять методи, що забезпечують достовірність отриманих результатів і висновків: *джерелознавчий* (у роботі з архівними матеріалами), *історико-біографічний* та *контекстний* (для висвітлення і тлумачення фактів біографії митця в конкретних культурно-історичних обставинах), *метод зіставлення* (щоб уточнити відомості з особових документів та періодики кінця XIX — першої третини XX століття), *системний метод* (для комплексного розгляду різ-

---

¹ О. Сахно захистила бакалаврську дипломну роботу «Постать Миколи Тутковського в культурно-мистецькому середовищі Києва кінця XIX — першої третини XX століття» (НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2019, науковий керівник В. Я. Редя).

новекторної діяльності М. Тутковського), *метод узагальнення* (щоб обґрунтувати висновки дослідження).

Результати дослідження.

Микола Тутковський в мистецьке середовище Києва ввійшов на початку 1880-х років, коли культурне життя міста потребувало значної кількості професійних музикантів-виконавців. Музична культура активно розвивалася на той час насамперед завдяки ініціативам Київського відділення Імператорського Російського музичного товариства (ІРМТ): значно активізувалося концертне життя, функціонували міський оперний театр і перша загальнодоступна музична школа (на її базі згодом було відкрито музичне училище).

Як багато хто з його колег-сучасників, М. Тутковський не одразу присвятив себе музичному мистецтву. Професійну музичну діяльність він розпочав, навчаючись на фізико-математичному факультеті Київського університету Св. Володимира і вступивши паралельно до музичного училища у клас фортепіано Володимира Пухальського¹ (який і надалі відіграв важливу роль у творчій біографії свого талановитого учня), а музично-теоретичні предмети опановував під керівництвом Андрія Казбiryюка².

Завершивши навчання (1880), М. Тутковський пройшов екстерном випускні випробування в Петербурзькій консерваторії (на той час це була досить поширена практика) і отримав диплом вільного митця (1881). Яскравий екзаменаційний виступ киянина не обійшла увагою столична преса³: «Вчера, 1-го мая, в с.-петербургской консерватории начались публичные экзамены <...> Как передают, студент киевского университета, Тутковский, окончивший образование в киевском музыкальном училище <...> привёл экзаменационную комиссию в восторг своей блестящей артистической игрой <...> Как мы слышали, члены экзаменационной комиссии предложили послать поздравительную телеграмму директору училища Пухальскому, бывшему воспитаннику с.-петербургской консерватории» [Театр и музыка, 1881].

Повернувшись до Києва, М. Тутковський невдовзі отримав запрошення розпочати педагогічну діяльність у нещодавно відкритому Музичному училищі (викладав фортепіано й історію музики)⁴, з яким пов'язані дев'ять наступних років його життя — до 1890-го, коли були започатковані приватні фортепіанні курси, а згодом відкрита власна музична школа⁵.

Діяльність дипломованого музиканта вже в той час була досить різнобічною: як виконавець-піаніст він показав себе у симфонічних і камерних зібраннях ІРМТ та в інших концертах, заявив про себе як талановитий композитор, активно брав участь

¹ Пухальський Володимир В'ячеславович (1848–1933) — піаніст, педагог, композитор, музично-громадський діяч. Випускник Петербурзької консерваторії (1874, клас фортепіано Т. Лешетицького, клас композиції М. Заремби). З 1876 р. — викладач, згодом директор Київського музичного училища. Засновник київської фортепіанної школи.

² Казбiryюк Андрій Федорович (1845–1885) — диригент, викладач, композитор. Навчався у класах М. Римського-Корсакова і М. Заремби в Петербурзькій консерваторії. Викладав там теорію музики, пізніше працював у музичному училищі Київського відділення ІРМТ.

³ Тут і далі іншомовні епістолярні матеріали й мемуарні видання цитуємо мовою оригіналу.

⁴ Музичне училище знаходилося в той час на Музичному провулку, поблизу перетину вулиць Хрещатик і Прорізна.

⁵ В. Чечотт вказує, що перед відкриттям школи М. Тутковський три роки практикував приватні фортепіанні курси вдома [Чечотт, 1906].

у багатьох мистецьких заходах. На початку 1890-х було прийняте рішення заснувати власний навчальний заклад, і 1893 року відкрилися двері музичної школи Миколи Тутковського, куди запрошувалися на навчання всі бажаючі. Подальше життя й діяльність митця повністю пов'язані з цим навчальним закладом.

Роки викладання М. Тутковського в Київському музичному училищі мають документальні підтвердження — це Контракт з викладачем Тутковським щодо умов викладання (на 5 аркушах), зарплатні відомості та екзаменаційні листи з його підписом і навіть написані рукою Миколи Аполлоновича прохання щодо дострокової видачі заробітної плати (неодноразово) або надання відпустки (з причини хвороби брата).

Наведемо одне з таких «прошень», датоване 3 вересня 1882 року¹.

*В Дирекцию Киевского отделения
Императорского Русского Музыкального Общества
Преподавателя при Киевском Музыкальном училище
Николая Тутковского*

Прошение

Имея в настоящее время крайнюю необходимость в деньгах, честь имею покорнейше просить о выдаче мне вперед в счет жалованья шестьсот рублей сер[ебром], производя вычеты в размере полной суммы месячного жалованья, до тех пор, пока означенный долг не будет погашен.

Н. Тутковский

*1882 года, Сентября 3 дня
Киев²*

На жаль, в архіві Київської консерваторії не збереглися докази роботи М. Тутковського в цьому навчальному закладі — значна частина документів зникла під час Другої світової війни, матеріали 1920–1930-х років представлені дуже фрагментарно. Можливо, саме тому навіть у ювілейних виданнях до 90-річчя [Академія музичної еліти, 2004] і 100-річчя [Національній музичній академії ... 100 років, 2013] Консерваторії у висвітленні історії нинішньої Національної музичної академії є суттєві прогалини: досить зауважити, що ім'я Миколи Тутковського взагалі не згадується на сторінках цих поважних видань. Натомість у Державному архіві міста Києва (ДАМК) зберігаються списки викладачів, екзаменаційні відомості за підписом М. А. Тутковського (він мав свій клас фортепіано і викладав музично-теоретичні предмети; серед тих, хто складав йому іспити, бачимо імена Арнольда Альшванга й Віктора Цуккермана), накази по консерваторії, у яких згадується прізвище професора Тутковського.

Цінні свідчення щодо періоду роботи митця в Консерваторії містяться у статтях Кіри Шамаєвої. Зокрема, дослідниці вдалося віднайти протоколи Художньої ради Консерваторії початку 1920-х років³, що дало змогу майже повністю з'ясувати пе-

---

¹ Ймовірно, матеріальні труднощі були пов'язані з народженням сина В'ячеслава — одного із трьох дітей М. А. Тутковського від першого шлюбу. Див.: Тутковский Николай Аполлонович. *Memoryon*. URL: <https://memoryon.net/ru/pages/tutkovskij-nikolaj-apollovich?pageId> (дата звернення 16.01.2021).

² Прошения преподавателей училища об увеличении жалованья, о выплате жалованья и пособий и о представлении отпусков (1882–1884). ДАМК. Ф. 176. ОП. 1. Спр. 57. 20 арк.

³ Зберігаються в Державному архіві міста Києва. Ф. Р-810. Оп. 1 (1919–1924).

дагогічний склад навчального закладу (1921 року — 50 осіб). Виходячи з опублікованих матеріалів, Микола Тутковський від початку викладацької діяльності в Консерваторії демонстрував активну позицію щодо реорганізації процесу навчання, підтримував пропозиції студентів збільшити кількість спеціальних предметів тощо. «За пропозицією М. Тутковського, — вказує К. Шамаєва, — було введено композиторський відділ залишення (прообраз нинішньої аспірантури — *В. Р.*). <...> до комісії з реорганізації було обрано чотирьох нових членів: двох викладачів (Г. Нейгауза й М. Тутковського) і двох студентів» [Шамаєва, 2006, с. 208].

Серед тих, з ким спілкувався Микола Аполлонович у Консерваторії, — Володимир Пухальський, Григорій Беклемішев, Борис Лятошинський, Генріх Нейгауз, Фелікс Блуменфельд, Казимир П'ятигорович, Олександр Химиченко.

Поле діяльності М. Тутковського вражає своїми масштабами. За пів століття його служіння на мистецькій ниві музичне життя Києва пройшло шлях від аматорського музикування до активного публічного концертного життя на професійній основі. Микола Аполлонович брав безпосередню участь у багатьох мистецьких подіях, нерідко — як організатор музичних заходів. У Києві відбулося його становлення як музиканта-виконавця і педагога, тут він написав більшість музичних творів, виявив себе талановитим лектором і музичним критиком (друкувався в газетах «Киевлянин», «Киевское слово», «Киевская газета»). У звітах Київського відділення ІРМТ є інформація щодо участі Миколи Тутковського в концертах товариства і його активного сприяння організації симфонічних концертів в оперному театрі¹.

Композиторський доробок Миколи Тутковського представлений різножанровою палітрою творів, серед яких є опера, симфонія та інші оркестрові твори, камерно-інструментальні композиції для різних виконавських складів, романси, хори². Олена Гедзь підкреслює, що видані твори М. Тутковського «стали бібліографічною рідкістю <...> зберігаються сьогодні в архівних фондах у вигляді рукописів і є малодоступними» [Гедзь, 2019, с. 56–57]. Характеризуючи на основі музикознавчого аналізу низки композицій авторський почерк композитора, дослідниця звертає увагу на віддзеркалення в його індивідуальному стилі характерних ознак романтизму і модернізму, вбачаючи в цьому «стильову полівимірність» як «один із показників специфіки формування національної музичної культури означеного періоду» [там само, с. 57]. О. Гедзь доходить висновку про формування стильового простору творів М. Тутковського елементами різних стильових пластів музичної культури під впливом «модерністичної західноєвропейської традиції крізь призму національної компоненти» [там само, с. 98]. Дослідниця акцентує, з одного боку, прихильність митця до традицій російських класиків («принципи жанрового і лірико-епічного симфонізму», апелювання «до тематизму та фактурних принципів О. Бородіна, М. Глінки, М. Римського-Корсакова [там само, с. 96], а з іншого, констатує факт спирання на досягнення європейського романтичного симфонізму й відтворення у фортепіанних творах композитора жанрово-стилістичних моделей мініатюр Ф. Шуберта, Ф. Шопена, Ф. Мендельсона [там само, с. 95].

¹ Керівництво Київської опери час від часу запрошувало Миколу Аполлоновича до співпраці як експерта (зберігся лист-запрошення на один із спектаклів з метою оцінки професійної компетентності капельмейстера).

² Більша частина творів М. Тутковського, опублікованих у видавництві Л. Ідзіковського в Києві, зберігається у нотному відділі НБУ ім. В. І. Вернадського.

Щодо «української лінії» в композиторській спадщині М. Тутковського, варто згадати хорові обробки українських пісень, видані у трьох зошитах (десять творів у кожному) і підписані псевдонімом А. Н. Артемовський¹. Для обробки обрано і популярні народні пісні («Зажурилась дівчинонька», «По дорозі жук», «Ой, місяцю, місяченьку», «Одна гора високая»), і мало відомі («Нема гірше так нікому», «А у нашої вдовиці хата на помості» та ін.). Коли, де і хто їх записав, з якого джерела взято матеріал для обробок — наразі невідомо. Крім того, у фондах Вінницької обласної наукової бібліотеки імені К. А. Тимірязєва у відділі рідкісних і цінних видань зберігається нотний примірник Фантазії для фортепіано та хору «Ще не вмерла Україна», виданої 1915 року як твір А. Н. Артемовського [Марчук, 2020]².

Як представник музичної спільноти, Микола Тутковський був членом Правління і постійним учасником заходів Київського Літературно-артистичного товариства (спільно з Миколою Лисенком очолював музичну секцію), а також членом Товариства сприяння початковій освіті, якому активно надавав фахову допомогу у справі музичного просвітництва.

Під егідою Літературно-артистичного товариства, що об'єднало представників різних видів мистецтва, діяло кілька «комісій», які опікувалися організацією та висвітленням культурних подій. Регулярно відбувалися вечори української, російської, німецької, чеської, польської літератури і музики, заходи з увічнення пам'яті видатних письменників і поетів, тематичні концерти, присвячені Ф. Шуберту, Ф. Мендельсону, Ф. Шопену, М. Глінці, П. Чайковському, О. Бородіну. У цих заходах брали участь Микола Лисенко, Леся Українка, Михайло Старицький, відомі київські музиканти — інструменталісти і співаки, актори театру Соловцова³. Багато членів організації були вихованцями Університету святого Володимира, тож товариство, за словами історика Михайла Рибаківа, «стало притулком для гнаного самодержавством українського слова; мабуть, єдиним місцем у Києві, де вільно звучали українська мова, українська пісня, українська музика» [Рибаків, 1997, с. 246]. М. Тутковський на таких вечорах майже завжди «читав реферати» (так тоді називали вступне слово до концертної програми)⁴. Свою місію митець вбачав у залученні широкої публіки до музичних і літературних акцій, тож активно виступав і як виконавець, і як лектор, і як керівник одного із провідних музичних навчальних закладів Києва, учні якого постійно брали участь у музичному житті міста.

---

¹ Зберігаються в нотному відділі НБУ ім. В. І. Вернадського. В описі нот зазначено, що псевдонім композитора розшифрований у «Словнику українських діячів музичного мистецтва» В. Кривусіва і П. Козицького (1919). Авторство М. Тутковського підтверджено й розшифруванням цього псевдоніма у списку творів, який уклав сам композитор (Список творів Тутковського М. А. [Автограф] : машинопис із правками автора. 1920-ті роки. ЦДАМЛМ України. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 11. 3 арк.).

² «Ще не вмерла Україна»: фантазія для фортепіано та 4-голосного хору / [музика] А. М. Артемовського (псевд.); сл. П. Чубинського. Киев ; Варшава : Леон Идзиковский, 1915 : Типо-литография и нотопечатня «И. И. Чоколов». 5 с.

³ Театр Соловцова – один із перших у Києві стаціонарних театрів з постійною трупю, заснований 1891 року актором і драматургом Миколою Соловцовим. Знаходився на Миколаївській площі (нині місцезнаходження Національного драматичного театру імені Івана Франка). Існував до 1924 року, коли театральна трупа була розформована за розпорядженням представників нової влади.

⁴ Документи, якими підтверджено роботу М. Тутковського в Київському Літературно-артистичному товаристві, зберігаються на фотоплівках у Центральному державному історичному архіві.

Досліджуючи архівну документацію і наукові розвідки, присвячені становленню професійної музичної освіти в Україні, переконаємося в особливому значенні для Києва навчального закладу, яким керував М. А. Тутковський¹. Школа Тутковського працювала майже чотири десятиліття, тут викладали найбільш повний з усіх київських шкіл курс музичних дисциплін. Навчальні програми закладу демонструють надзвичайно високі вимоги до підготовки учнів, на старшому рівні навчання наближені до консерваторських. Досягнення такого рівня забезпечував викладацький колектив, до якого залучалися найкращі музиканти Києва, випускники музичних навчальних закладів Європи². У різні роки *фортепіано* викладали Микола Лисенко (до відкриття власної школи)³, Володимир Пухальський, Микола Тутковський і його дружина Людмила Паращенко; *клас скрипки* вели Давид Бертьє, Павло Коханський, Казимир П'ятигорович (він же викладав альт), Олексій Колаковський; *клас віолончелі* — Ян Шебелік; *співу* навчали Олександра Сантагано-Горчакова, Гектор Гандольфі, Євген Ряднов. *Теоретичні предмети* викладали Микола Тутковський, Олександр Канєвцов⁴.

Як композитор, М. Тутковський активно поповнював навчальний репертуар учнів школи, а також став одним із перших, хто видав в Україні власний підручник гармонії (один із примірників зберігається в бібліотеці НМАУ ім. П. І. Чайковського) [Тутковський, 1905].

Випускники Школи підтвердили високий рівень підготовки, екстерном склавши іспити й отримавши дипломи Петербурзької, а згодом і Київської консерваторій. Серед тих, хто закінчив або навчався у Школі Тутковського, — співаки Михайло Донець, Софія Друзякіна, Марта Закревська, Марія Янса, Євгенія Азерська; піаніст Сергій Румшинський; піаніст, композитор і музичний критик Олександр Канєвцов. У реєстрових записах про учнів школи збереглися також імена Льва Ревуцького і Марії Литвиненко-Вольгемут⁵. У ювілейному дописі до 25-річчя творчої діяльності Миколи Тутковського Віктор Чечотт виділяє з-поміж випускників школи артистів, які, отримавши консерваторські дипломи, посіли відповідальні управлінські посади у провінційних відділеннях ІРМТ: С. Румшинський — директор училища в Іркутську; Л. Местечкін — у Житомирі (після закінчення курсу в Тутковського навчався у Єсипові) [Чечотт, 1906].

Із приходом радянської влади становище музичної освіти на українських теренах ускладнилося, і вже на початку 1920-х років у Школі виникли проблеми. Органи влади вимагали дуже багато офіційної звітної документації для різних установ. Архі-

¹ Повна назва закладу — Музична школа вільного митця М. А. Тутковського (у документах «Музыкальная школа свободного художника Н. А. Тутковского»). У різні роки школа змінювала адресу: до 1903 року — Хрещатик, 58 (нині № 52), 1905 — Хрещатик, 3 (будинок не зберігся), до 1912 і в 1920–1931 роках — вулиця Олександрівська, 47 (нині частина вулиці Сагайдачного), до 1918 року — вул. Прорізна, 18 (будинок не зберігся) [Таміліна].

² Для прикладу: М. Лисенко, як відомо, навчався в Лейпцизькій консерваторії; викладач скрипки Д. Бертьє закінчив Варшавський музичний інститут і Петербурзьку консерваторію по класу Л. Ауера; віолончеліст Я. Шебелік — Празьку консерваторію. Серед викладачів вокалу — італійський оперний співак Г. Гандольфі (Неаполітанська консерваторія) і О. Сантагано-Горчакова (навчалась у Празькій консерваторії, вдосконалювала майстерність в Італії).

³ У ЦДАМЛМ України зберігається зарплатна відомість із підписом М. В. Лисенка (Ф. 129. Оп. 1. Од. зб. 31. Спр. 16).

⁴ У складі персоналу в класах фортепіано і теорії завжди були засновник школи та його колишні учениці й учні, серед яких найбільш відомі Паращенко і Канєвцов», — зауважує В. Чечотт [Чечотт, 1906].

⁵ Реєстрові книги Школи М. А. Тутковського. 1901–1923. ЦДАМЛМ України. Ф. 129. Оп. 1. Од. зб. 12. Спр. 15. 444 с.

вні документи свідчать про нав'язане новою владою «політичне виховання» учнів, які мали обов'язково відвідувати політзаняття, брати участь в «ударних бригадах посівної кампанії» тощо. Наведемо фрагмент одного з численних звітів, що їх змушений був складати керівник школи (1928/1929 навчальний рік, останній офіційний звіт про роботу школи):

Кроме академической стороны преподавания, стоящей на надлежащей высоте (многие учащиеся, пройдя курс учения, выдержали выпускные испытания при Ленинградской и Киевской консерваториях и удостоены соответствующих дипломов) <...> настоящим сообщаем следующие данные.

*1) Проходится курс обществоведения для политического воспитания учащихся.
2) Учащиеся несут общественную нагрузку, принимая часто участие в концертах <...>.*

3) Учащиеся принимали участие в ударных бригадах посевной компании.

4) Состав учащихся — преимущественно дети служащих и рабочих.

5) В июне месяце числилось 64 учащихся, из них бесплатные 16.

6) Почти все учащиеся, достигшие 18-го летия, принимали участие в выборах в горсовет.

7) Заработная плата преподавателем уплачивается по ставкам, определенным кол. договором профсоюза Рабис¹.

Найбільш складним, навіть драматичним періодом життєтворчості Миколи Тутковського стало останнє десятиліття життя митця, коли йому довелося обстоювати свою головну справу — приватну музичну школу. У листі-зверненні до представників міської влади (зберігся чорновий варіант — три сторінки рукописного тексту) Тутковський повідомляє про причину закриття закладу: звинувачування фінансового інспектора у стягуванні плати за навчання з учнів та прирівнювання школи до «торгового закладу».

<...> В 1893 г. я открыл собственную муз. школу в Киеве, кот. существует до настоящего времени, т. е. 37 лет и воспитала не мало поколений музык. деятелей, работающих в разных местах Союзных республик. Моя школа приобрела не только в Киеве, но и далеко за его пределами лестную репутацию и мое имя, как выдающегося муз. деятеля можно найти в «Большой энциклопедии» <...> в приложении к Энциклопедическому словарю «Брокгауза и Эфрона», в Музыкальном словаре Римана и в [нерозбірливо] Musikkalender (Мюнхен).

Между тем, несмотря на то, что школа зарегистрирована в Наробразе как культурно просветительное учреждение, а не торговое предприятие и до сих пор была свободна от патента, Фининспектор <...> потребовал, чтобы я взял промысловое свидетельство на ведение школы. Таким образом получилось странное противоречие: с одной стороны культурная деятельность и герой труда, с другой стороны промысел и нетрудовой элемент. <...> В моей школе преподаватели работают по найму, но это не есть эксплуатация, а только сотрудничество, ибо один человек в школе не может преподавать все предметы, а сотрудники не могут работать бесплатно. Из сказанного видно, что я являюсь не эксплуататором, получающим прибыли путем коммерческих операций, а занимаюсь тяжелым педаго-

---

¹ Короткі відомості, складені Тутковським М. А. про створену ним музичну школу. 1929–1930 рр. ЦДАМЛМ України. Ф. 129. Оп. 1. Од. зб. 9. Арк. 4.

гическим трудом и, имея сотрудников из бывших питомцев моей школы, выдержавших в разное время в качестве экстернов выпускные испытания в Ленинградской и Киевской консерваториях и кот. я таким образом дал общественное положение, я могу быть лишь назван культуртрегером, распространяющим в массах свет просвещения <...> Основываясь на всем выше изложенном, я позволяю себе думать, что приравнивание моей музыки к коммерческим предприятиям только потому, что в ней преподаватели служат по найму, — нецелесообразно <...> а обложение промысловым налогом в такой неблагоприятный момент может повести только к закрытию учреждения, существующего уже много лет, давшего ощутимые результаты и имеющего поэтому <...> право на поддержку.

<...> убедительнейше прошу обратить Ваше просвещенное внимание на мое безвыходное положение и принять зависящие от Вас меры к его облегчению <...> С глубоким почтением...»¹.

Зберегти школу не допомогли жодні аргументи: ні почесні звання, милостиво «видані» новою владою митцю (аж до Героя Праці! ²), ні листи відомих діячів мистецтва, колег по Консерваторії та випускників Школи (як, приміром, свідчення Михайла Донця про безкоштовне навчання в музичній школі Тутковського)³:

Цім свідчу, що 1902, 1903 та 1904 рік я був учнем приватної музичної школи Миколи Аполлоновича Тутківського, яку закінчив виключно за допомогою Миколи Аполлоновича. Не маючи змоги платити за своє навчання, я з боку Миколи Аполлоновича зустрів надзвичайно уважне ставлення до мого безпорадного матеріального стану і був прийнятий до складу учнів його школи зовсім безплатно.

Протягом мого трьохрічного навчання я був свідком, що випадок безплатного навчання в школі Тутківського зі мною не єдиний, а що є ціла низка бідних учнів, які за допомогою Миколи Аполлоновича одержують музичну освіту по різних класах також безплатно.

Заслужений артист республіки М. Донець⁴.

Наприкінці 1930 року Школу М. Тутковського, якій митець віддав понад 37 років життя, було закрито. У пресі початку 1930-х років опубліковано лише інформацію про те, що Школа припинила роботу — ніде не йдеться про причини закриття закладу, який працював навіть у роки Першої світової війни та під час численних

¹ До закриття музичної школи Тутковського М. А. Чорновий варіант листа М. А. Тутковського до місцевих органів влади. 1930. ЦДАМЛМ України. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 1–3.

² Звання «Герой Труда» було присвоєне М. Тутковському у 1924 році. ЦДАМЛМ України. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 13 : Особисті документи. Посвідчення про присвоєння почесного звання Героя Труда, копія заповіту.

³ Донець Михайло Іванович (1883–1941) — співак (бас), народний артист УРСР (1930). Шлях у мистецтві почав 1903 року з театру Соловцова, виконував «ролі зі співом» (дебютував у «Снігуроньці» О. Островського в ролі гусяра). Паралельно оволодівав мистецтвом вокалу, навчаючись у музичній школі М. Тутковського й беручи уроки у київських педагогів — М. Бочарова, О. Сантагано-Горчакової. У 1913–1941 рр. — один із провідних солістів Київського театру опери та балету, мав у репертуарі понад сто оперних партій. За звинуваченням у контрреволюційно-націоналістичній діяльності та підозрою у шпигунстві був заарештований і страчений у катівні НКВС. Реабілітований 1989 року.

⁴ Характеристики творчої діяльності Тутковського М. А. за підписами Г. Беклемішева, В. Пухальського, В. Івановського, А. Шепелевського, М. Донця. 1931–1932. ЦДАМЛМ України. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 23. 6 арк.

змін влади в період громадянської війни. Звісно, приватної власності не могло бути в радянські часи, але Школа Тутковського не перейшла у державну власність, як це сталося з іншими музичними закладами — наприкінці 1930 року вона просто «припинила існування».

Цілком можливо, що беззаперечне рішення місцевої влади було спровоковане дворянським походженням Миколи Тутковського і політичною неблагонадійністю його брата — видатного геолога, академіка Павла Тутковського (1858–1830), який постраждав від радянської влади за відверту проукраїнську позицію¹.

Через пів року після закриття Школи, у лютому 1931-го, її засновник пішов із життя. На смерть свого талановитого учня і близького друга Володимир Пухальський склав вірш, у якому розкрив своє ставлення до Миколи Аполлоновича, відгукнувшись про нього щиро й тепло як про людину талановиту, небайдужу, чуйну і надзвичайно відповідальну. Прочитуємо невеликий фрагмент цього поетичного твору:

*Он был мой друг и ученик, он в тонкости идей проник;
И не было труда с ним сжиться, чтоб чувством, мыслями делиться.
Как деятель всегда был честен и прямою всем известен;
Лгунов он не любил, ни лести, держася только своей чести.
<...> А в музыке, идя вперед, он выносил её в народ².*

Висновки та перспективи дослідження.

Музичне життя Києва за пів століття служіння Миколи Тутковського на мистецькій ниві пройшло шлях від аматорського музикування до активного публічного концертного життя на професійній основі. Митець був учасником багатьох подій, що відбувалися в культурно-мистецькому середовищі міста. Тут він творив як композитор, пройшов шлях становлення як музикант-виконавець і педагог, був відомий як музичний критик, лектор, експерт, організатор музичних заходів.

---

¹ Павло Аполлонович Тутковський (1858–1930) — випускник геологічного відділення природничого факультету, а згодом (з 1914) професор Київського університету Св. Володимира, автор підручників з геології та географії, а також першого українського словника геологічних термінів. У 1895 році запропонував проект забезпечення Києва артезіанською водою. Увійшов в історію разом із В. Вернадським, А. Кримським, О. Фоміним як засновник української Академії наук (1919 року П. Тутковський очолив у щойно створеній Академії відділ фізико-математичних наук, згодом науково-дослідну кафедру геології, реорганізовану 1926 року в Інститут геологічних наук). Став одним із перших дійсних членів АН УРСР. Мав понад 300 наукових праць (звання доктора геології, мінералогії та геогнозії отримав без захисту дисертації, за сукупність наукових робіт). Бібліографічний список публікацій П. Тутковського становить понад 600 позицій [Костриця, Мокрицький, 1991]. У середині 1920-х років Академію наук «... вразила глибока криза в зв'язку з намаганням певних кіл політичного керівництва й уряду республіки перетворити Академію в слухняний придаток Наркомосу, позбувши її самостійності. Поруч з М. С. Грушевським в рядах опозиції опинився й П. А. Тутковський. <...> до вченого приклеїли ярлик “націоналіста”. <...> “Крамольним” вченим зацікавилася ДПУ: Павла Аполлоновича викликали в органи держбезпеки, довго з'ясовували, чому він досліджує саме геологію України, а не всього Радянського Союзу, чому звертався до студентів “козаче”, а не “товаришу”? Маховик антилюдської машини тоталітаризму тоді лише розкручувався, і, на щастя Тутковського, ще не набрав тих жахливих обертів, що поглинули незабаром майже всіх його прихильників і опонентів <...> врятувала від ГУЛАГУ цього видатного вченого, українознавця і громадського діяча його смерть, що сталася 3 червня 1930 року після важкої хірургічної операції» [там само].

² Пухальський В. В. На смерть Николая Аполлоновича Тутковського. 1 сентября 1931 года (стихи). *Институт рукопису НБУ імені В. І. Вернадського*. Ф. 218. Од. зб. 11. Спр. № 4. 2 арк.

Безперечно, культурно-історичний контекст кінця ХІХ — першої третини ХХ століття вплинув на життєтворчість Миколи Тутковського, відбився на формуванні його професійних принципів та характері суспільно-музичної діяльності — актуальної для його часу.

Постать митця універсального типу Миколи Тутковського є прикладом високої людської та професійної гідності протягом півстолітнього служіння Музиці. Багатогранні прояви творчої і громадської активності дали йому змогу стати одним із тих, хто не лише формував культурне життя Києва на початку ХХ століття, а й стимулював розвиток вітчизняної музичної культури, значною мірою сприяв формуванню нового ставлення до професійної музичної освіти, зокрема — створенню триступеневої її системи (музична школа — училище — консерваторія), формуючи сталі традиції в цій галузі ще до відкриття перших українських консерваторій. Це був справжній професіонал з енциклопедичними знаннями, високою шкалою цінностей і неймовірною працездатністю, який в усьому прагнув досконалості і для багатьох сучасників став прикладом різнобічної і змістовної творчої самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Академія музичної еліти України: історія та сучасність. До 90-річчя НМАУ ім. П. І. Чайковського / ред.-упоряд. А. П. Лашенко. Київ : Муз. Україна, 2004. 560 с.
2. Гедзь О. П. Творча спадщина М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова у стилевих координатах української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 Теорія та історія культури / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2019. 206 с.
3. Дьомін С. В. Микола Тутковський. *Український музичний архів. Документи і матеріали з історії української музичної культури*. Київ : Муз. Україна, 2003. Вип. 3. С. 144–152.
4. Зільберман Ю. А. Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки. Київ : Клякса, 2012. 479 с.
5. Зинькевич Е. С. Концерт и парк на крутояре... Киев музыкальный ХІХ — начала ХХ ст. Київ : Дух і літера, 2003. 316 с.
6. Коренюк О. Г. Из истории музыкального образования в Киеве ХІХ — начала ХХ ст. Киев, 1972. 30 с.
7. Костиця М. Ю., Мокрицький Г. П. Кому не сподобались краєвиди України (П. А. Тутковський). *Репресоване краєзнавство (20–30-і роки)*. Київ : Рідний край, 1991. URL: <http://vodospad.com/book-61.html> (дата звернення 3.09.2022).
8. Кузьмін М. І. Забуті сторінки музичного життя Києва. Київ : Муз. Україна, 1972. 225 с.
9. Курковський Г. В. Педагоги-піаністи Київської консерваторії (1913–1938). *Українське музикознавство* : наук. міжвідомчий щорічник. Київ : Муз. Україна, 1967. Вип. 2. С. 264–280.
10. Марчук Т. О. Хоровому твору подолянина М. Тутковського «Ще не вмерла Україна» — 105 років. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/shhe-ne-vmerla-ukraina> (дата звернення 13.09.2022).
11. Миклашевский И. М. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913). Киев : Лито-типография С. В. Кульженко, 1913. 240 с.
12. Національній музичній академії України ім. П. І. Чайковського 100 років / ред.-упоряд. В. І. Рожок. Київ : Муз. Україна, 2013. 512 с.
13. Правила и программы музыкальной школы свободного художника Н. А. Тутковского. Киев: Лито-типография С. В. Кульженко, 1916. 16 с.

14. Рибаків М. О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. Київ : Кий, 1997. 374 с.
15. Сахно О. О. Школа М. А. Тутковського у музичному просторі Києва початку ХХ століття. *Культурно-мистецькі обрії'2017* : матеріали Міжнар. заочної наук.-теор. конф. (Київ, 24 листопада 2017 р.) / Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2017. С. 220–222.
16. Тамилина І. Ю. Микола Тутковський. URL: <https://musician.ua/news/mikola-tutkovskii> (дата звернення 16.01.2021).
17. Театр и музыка. *Новости (Биржевая газета)*. 1881. № 114.
18. Тутковський Н. А. Руководство къ изучению гармоніи. Київ : Леон Идзиковский, 1905. 80 с.
19. Хурсина Ж. И. Выдающиеся педагоги-пианисты Киевской консерватории (1917–1938). Київ : Муз. Україна, 1990. 131 с.
20. Чечотт В. Николай Аполлонович Тутковский (к 25-летнему юбилею музыкальной деятельности). *Киевская речь*. 1906. № 66. 28 октября.
21. Шамаєва К. І. Концертна діяльність піаністів у Києві в 20-ті роки ХХ століття. *Науково-методичні записки Київської консерваторії імені П. І. Чайковського* : Т. 2. Вип. 2. Київ, 1964. С. 32–37.
22. Шамаєва К. І. Концертне життя Києва в перші пореволюційні роки. *Українське музикознавство* : наук.-метод. зб. Київ : Муз. Україна, 1973. Вип. 8. С. 35–45.
23. Шамаєва К. И. Концертная жизнь Киева 1919–1932 годов. *Из прошлого советской музыкальной культуры*: сб. ст. Москва : Музыка, 1982. Вып. 3. С. 89–154.
24. Шамаєва К. І. З життя Київської консерваторії (1921 рік). *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Вип. 55 : *Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України*. Київ, 2006. С. 204–213.

REFERENCES

1. Lashchenko, A. P. (ed.). (2004). *Akademiia muzychnoi elity Ukrainy: istoriia ta suchasnist. Do 90 richchia Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho* [Academy of the musical elite of Ukraine: history and modernity. To the 9th anniversary of Tchaikovsky Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music]. Muzychna Ukraina, Kyiv, 560 p. [in Ukrainian].
2. Gedz, O. P. (2019). *Tvorcha spadshchyna M. Tutkovskoho, M. Shypovycha, S. Drimtsova u stylovykh koordynatakh ukrainskoi muzychnoi kultury kintsia XIX — pershoi tretyny XX stolittia* [The creative heritage of M. Tutkovsky, M. Shipovich, S. Drimtsov in the stylistic coordinates of Ukrainian musical culture of the end of the 19th — the first third of the 20th century]. Manuscript of Dissertation work for gaining the degree of the Candidate of Art Criticism by specialty 24.00.01 Theory and history of culture. National Academy of Managers of Culture and Arts. Kyiv, 206 p. [in Ukrainian].
3. Domin, S. (2003). *Mykola Tutkovskiyi* [Mykola Tutkovskiyi]. In: *Ukrainskyi muzychnyi arkhiv. Dokumenty i materialy z istorii ukrainskoi muzychnoi kultury* [Ukrainian Music Archive. Documents and materials on the history of Ukrainian musical culture]. Issue 3. Muzychna Ukraina, Kyiv, pp. 144–152 [in Ukrainian].
4. Zilberman, YU. A. (2012). *Kyivske muzychne uchylshche. Narys diialnosti. 1868–1924 roky* [Kyiv School of Music. Outline of activity. 1868–1924 years]. Klyaksa, Kyiv, 479 p. [in Ukrainian].
5. Zinkevich, Ye. (2003). *Kontsert i park na krutoyare... Kiyev muzykal'nyy XIX — nachala XX st.* [Concert and park on the steep road... Kyiv musical XIX — early XX century]. Dukh i litera, Kyiv, 316 p. [in Russian].
6. Koreniuk, O. (1972). *Iz istorii muzykal'nogo obrazovaniya v Kiyeve XIX — nachala XX st.* [From the history of music education in Kyiv in the 19th — early 20th century]. Kyiv, 30 p. [in Russian].

7. Kostrytsia, M., Mokrytskyi, H. (1991). *Komu ne spodobalys kraievydy Ukrainy (P. A. Tutkovskiyi)* [Repressed local history. Who did not like the landscapes of Ukraine (P. A. Tutkovskiyi)]. URL: <http://vodospad.com/book-61.html> (accessed: 3.09.2022) [in Ukrainian].
8. Kuzmin, M. (1972). *Zabuti storinky muzychnoho zhyttia Kyieva* [Forgotten pages of the musical life of Kyiv]. Muzychna Ukraina, Kyiv, 225 p. [in Ukrainian].
9. Kurkovskiy, H. (1967). *Pedahohy-pianisty Kyivskoi konservatorii (1913–1938)* [Pianists of the Kyiv Conservatory (1913–1938)]. In: *Ukrainske muzykoznavstvo* [Ukrainian musicology]. Issue 2. Kyiv, pp. 264–280 [in Ukrainian].
10. Marchuk, T. *Khorovomu tvoru podolianyina M. Tutkovskoho «Shche ne vmerla Ukraina» — 105 rokiv* [The choral piece by Podolyan M. Tutkovsky “Ukraine is not dead yet” is 105 years old]. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/shhe-ne-vmerla-ukraina> (accessed: 13.09.2022) [in Ukrainian].
11. Miklashevskiy, I. (1913). *Ocherk deyatel'nosti Kiyevskogo otdeleniya Imperatorskogo russkogo muzykal'nogo obshchestva (1863–1913)* [Essay on the activities of the Kyiv branch of the Imperial Russian Musical Society (1863–1913)]. Kiev: S. V. Kul'zhenko, 240 p. [in Russian].
12. Rozhok, V. (ed.). (2013). *Natsionalnii muzychnii akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho 100 rokiv* [National Music Academy of Ukraine named after 100 years of P. I. Tchaikovsky]. Muzychna Ukraina, Kyiv, 512 p. [in Ukrainian].
13. Tutkovskii, N. (1916). *Pravila i programmy muzykal'noy shkoly svobodnago khudozhnika N. A. Tutkovskogo* [Rules and programs of the music school of the free artist N. A. Tutkovsky]. S. V. Kul'zhenko, Kyiv, 16 p. [in Russian].
14. Rybakov, M. (1997). *Nevidomi ta malovidomi storinky istorii Kyieva* [Unknown and little-known pages of the history of Kyiv]. Kiy, Kyiv, 374 p. [in Ukrainian].
15. Sakhno, O. (2017). *Shkola M. A. Tutkovskoho u muzychnomu prostori Kyieva pochatku XX stolittia* [School of M. A. Tutkovsky in the musical space of Kyiv at the beginning of the 20th century]. In: *Kulturno-mystetski obrii'2017* [Cultural and artistic horizons'2017]: Materials of the International Correspondence Scientific and Theoretical. conf. Kyiv, November 24, 2017. National Academy of Culture and Arts Management. Kyiv, pp. 220–222 [in Ukrainian].
16. Tamulina, I. *Mykola Tutkovskiyi* [Mykola Tutkovskiyi]. URL: <https://musician.ua/news/mikola-tutkovskii> (accessed: 16.01.2021) [in Ukrainian].
17. Teatr i muzyka (1881). [Theater and Music]. In: *Novosti (Birzhevaya gazeta)* [News (Birzhevaya newspaper)]. No. 114 [in Russian].
18. Tutkovskiy, N. (1905). *Rukovodstvo k izucheniyu garmonii* [Guide to the study of harmony]. Leon Idzikovskii, Kyiv, 80 p. [in Russian].
19. Khursina, Zh. (1990). *Vydayushchiesya pedagogi-pianisty Kiyevskoy konservatorii (1917–1938)* [Outstanding pianists of the Kyiv Conservatory (1917–1938)]. Muzychna Ukraina, Kyiv, 131 p. [in Russian].
20. Chechott, V. (1906). *Nikolay Apollonovich Tutkovskiy (k 25-letnemu yubileyu muzykal'noy deyatel'nosti)* [Nikolai Apollonovich Tutkovsky (on the 25th anniversary of his musical activity)]. In: *Kiyevskaya rech [Kyiv speech]*. No. 66. October 28 [in Russian].
21. Shamaeva, K. (1964). *Kontsertna diialnist pianistiv u Kyievi v 20-ti roky XX stolittia* [Concert activity of pianists in Kyiv in the 20^s of the 20th century]. In: *Naukovo-metodychni zapysky Kyivskoi konservatorii imeni P. I. Chaikovskoho* [Scientific and methodological notes of the Kyiv Conservatory named after P. I. Tchaikovsky]. Vol. 2. Issue 2. Kyiv, pp. 32–37 [in Ukrainian].
22. Shamaeva, K. (1973). *Kontsertne zhyttia Kyieva v pershi porevoliutsiini roky* [Concert life of Kyiv in the first post-revolutionary years]. In: *Ukrainske muzykoznavstvo* [Ukrainian Musicology]: Scientific method. collection. Issue 8. Kyiv, pp. 35–45 [in Ukrainian].

23. Shamaeva, K. (1982). *Kontsertnaya zhizn' Kiyeva 1919–1932 godov* [Concert life of Kyiv 1919–1932]. In: *Iz proshlogo sovetskoy muzykal'noy kul'tury: sb. statey* [From the past of Soviet musical culture: Sat. articles]. Issue 3. Moscow, pp. 89–154 [in Russian].

24. Shamaeva, K. (2006). *Z zhyttia Kyivskoi konservatorii (1921 rik)* [From the life of the Kyiv Conservatory (1921)]. In: *Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho* [Scientific herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine]. Issue 55: *Malovidomi ta zabuti storinky muzychnoi istorii Ukrainy*. [Few houses and forgotten sides of the musical history of Ukraine]. Kyiv, pp. 204–213 [in Ukrainian].

VALENTYNA REDYA

Redya, Valentyna — Doctor of Art Criticism, Professor, Department of World Music History at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4754-2371>

redya.valentina@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2023.136.276552>

MYKOLA TUTKOVSKY: POLYPHONY OF ARTISTIC ROLES

Relevance of the study. The proposed research is determined by the realities of the musical society, they are characterized by the active inclusion of collective listening acceptance in the creation of modern musical projects. The lack of a musicological base determined the strategy of understanding the process of communication in music in the perspective of the achievements in the current communication theory. The ideas of the theory of communication developed by American and Canadian scientists Marshall McLuhan, Harold Innis, and John Durham Peters became the theoretical support of the presented considerations. Communicative strategies of the Socratic-dialogic and evangelical-dispersive type receive scientific approval in the research in the musical and communicative sphere.

Main objective of the study is to substantiate of the hypothesis about the nature of musical communication as an act of collective (composer, performer, listener) sound-intonation intentionality, where the creativity or passivity of the reaction of the collective listener directly depends on the performance creativity. The discursive understanding of the role of the collective listener in music is carried out using the complex **methodology** of scientific knowledge, which combines the methods of theoretical generalization, discourse analysis, comparative studies and empirical observations.

Results. For the first time, the definition of musical communication is formulated as a process that unites its participants with the desire (conscious or not) of spiritual development by immersion in acts of musical and intonation creation. Emphasis is placed on the function of individual intentionality of the musical and performing component in communicative processes. The author's definition of an individual musical and performance style as a system of expressive means corresponding to the specificity of the performer's musical worldview has been spread. This system, while maintaining its integrity, functions as a supporting factor for the re-intonation of various compositional styles and a guarantor of auditory co-intonation in musical communication processes. Empirical testing of the theoretical generalizations presented in the proposed research is based on the personal professional experience of the author.

Keywords: cultural activities, musical environment in Kyiv, musical school of Mykola Tutkovsky, performer, lecturer, teacher, concert organizer, composer, romantic tradition.